

Оверченко Б.П., канд. с.-г. наук,

Мищенко Н.М., канд. екон. наук

Інститут економіки та прогнозування НАН України

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РІПАКІВНИЦТВА ТА ПРОБЛЕМИ ВИРОБНИЦТВА БІОДИЗЕЛЮ В УКРАЇНІ

Розглянуто господарське значення, питання організації вирощування і економічної ефективності виробництва ріпаку в Україні. Подано прогноз посівних площ, урожайності і обсягів виробництва у розрізі адміністративних областей на період 2007–2010 рр. Проаналізовано Програми розвитку ріпаківництва і виробництва дизельного біопалива, визначено першочергові завдання і викладено пропозиції з їх реалізації.

У зв'язку з обмеженістю світових запасів нафти у поточному столітті прогнозується значне зміщення від викопних джерел енергії і матеріалів до економіки, що базуватиметься на відновлювальних біопродуктах. У цій системі сільське господарство буде основним джерелом сировини для біоенергії і біоматеріалів. Аналіз сучасних тенденцій розвитку біоенергетики у багатьох країнах показує, що цей процес набирає силу. Для України, яка має значний агропотенціал, важливо сформулювати адекватну економічну політику у відповідь на світові тенденції.

Для перспективного розвитку вітчизняного аграрного сектора і вирішення актуальних завдань подолання наслідків економічної кризи велике значення мають планомірні заходи щодо нарощування виробництва насіння олійних культур, підвищення їх якості. Поряд з традиційною олійною культурою України – соняшником – особлива роль у цьому належить такій культурі з родини хрестоцвітих, як ріпак, олія якого, завдяки унікальним біологічним і хімічним властивостям, дедалі ширше застосовується не лише у продовольчих цілях, але й у багатьох галузях промисловості. Продукт переробки ріпаку – харчова олія – може використовуватись для виготовлення маргаринів, майонезів, фарб, лаків. З відходів переробки ріпаку отримують синтетичні миючі засоби, мінеральні мастила, шрот (макуху) та ін. З ріпакової соломи можна виготовляти целюлозу, папір. В останні роки у світі ріпак дедалі ширше використовується як енергетична культура, з насіння якої виробляється альтернативне біодизельне паливо.

Культура ріпаку має великі агроекологічні і соціоекономічні перспективи в Україні. Розширення площ вирощування ріпаку створює альтернативу соняшнику. Він відіграє важливу роль у сівозмінах польових культур, не виснажує ґрунт і є добрим попередником для озимої пшениці, а також цінним кормом для худоби. Приорювання зеленої маси ріпаку в пожнивних посівах (220–240 ц/га) рівноцінне внесенню 18–20 т гною на гектар. Завдяки тривалому цвітінню ріпак є чудовим медоносом. З одного гектара його посівів можна зібрати 80–90 кг меду. Ріпак покращує структуру ґрунту, фітосанітарно оздоровлює поле, ця рослина здатна очищати ґрунт від радіонуклідів, особливо в районах Чорнобильської катастрофи, оскільки переводить стронцій з розчинних сполук в нерозчинні, запобігаючи поширенню його ґрунтовими водами. Неабияку роль відіграють агроекологічні переваги вирощування ріпаку в районах, де соняшник і соя мають небагато перспектив через несприятливі агрокліматичні умови. Із ріпакової олії в Україні починають виготовляти дизельне біопаливо [1]. Вирощування ріпаку для енергетичних цілей здатне посилити енергетичну безпеку країни, забезпечити нові ринкові можливості та переваги для сільських територій.

З початку економічних реформ в Україні вирощування олійних культур було одним з небагатьох напрямів сільського господарства, який не зазнав значного спаду обсягів виробництва. Першочергово це пояснюється тим, що олійні культури, вироблені в Україні, відносно дешеві і мають значний експортний потенціал. Якщо у 2004 р. було експортовано лише 80 тис. т ріпаку, то через рік – 200, а у 2006 р. – майже 500 тис. т. Рентабельність вирощування ріпаку для господарств, які реалізують насіння ріпаку для експорту, складає близько 50% [2].

Площі посіву, урожайність. Загалом за останні 10–15 років світові площі для виробництва ріпаку зросли майже вдвічі і наразі перевищують 20 млн га (рис. 1), що робить його третьою за значимістю олійною культурою, враховуючи розмір плантацій для пальмової олії та сої. Питома вага ріпаку у загальному виробництві олійних культур становить близько 13% проти 9,5% по соняшнику, а його валове виробництво доведене до 50 млн т. За даними FAOSTAT, у 2005 р. провідними виробниками ріпаку були Індія, Китай, Канада і Європейський Союз із зібраними площами відповідно 7,30, 7,28, 5,28 і 3,5 млн га. Важливою передумовою зростання світового виробництва ріпаку є збільшення чисельності населення і зростання

продовольчих потреб, зокрема у оліях рослинного походження, які з медико-біологічних міркувань є набагато кориснішими і безпечнішими, ніж жири тваринного походження.

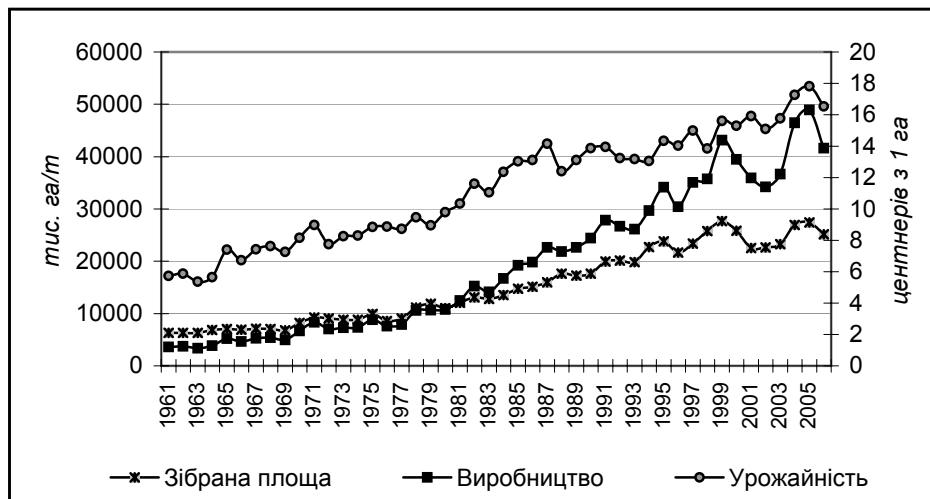

Рис. 1. Виробництво ріпаку у світі

Джерело: FAOSTAT.

У Європейському Союзі ця культура наразі займає майже 4 млн га, а врожайність її становить 24–26 ц/га. Євросоюз отримує найвищі урожаї ріпаку, що дозволяє йому лідирувати у виробництві ріпакової олії. У 2005 р. країни ЄС+15 виробили 4,4 млн т ріпакової олії, у той час як Китай – 3,3, Індія – 2,0, Канада – 1,3 млн т.

Головними європейськими виробниками ріпаку є Німеччина, Франція та Великобританія. У Німеччині під його посіви щорічно відводиться 10–11% загальної площі ріллі, а в окремих землях – до 20–22%. У 2004 р. тут було зібрано ріпак з площі 1,3 млн га і отримано 4,9 млн т насіння, а врожайність становила 3,9 т/га. У Франції, яка має подібні до України земельні ресурси, площа посіву ріпаку становить 1,4 млн га, урожайність – 33 ц/га, а обсяги виробництва насіння – близько 4600 тис. т щорічно. На значних площах вирощують ріпак у Великобританії (592 тис. га у 2005 р.), а також у Данії, Швеції, Фінляндії (від 190 до 70 тис. га), що складає 2,5–6,5% від наявної ріллі. Вирощування ріпаку розвивається у нових країнах-членах ЄС, зокрема таких як Польща (550 тис. га у 2005 р.), Чехія, Словаччина. В останні роки ріпак зміцнив свої позиції на міжнародному ринку олів і жирів і досяг високих міжнародних цін. У Європі ріпакова олія користується найбільшою перевагою при виробництві біодизельного палива і має значний попит.

В Україні ріпак як високоврожайна олійна, харчова і технічна сільгоспкультура є перспективним не лише для експорту на міжнародні ринки, але й для виробництва дизельного біопалива для внутрішніх потреб. До 1910 р. ріпак в Україні займав 30–40 тис. га ріллі. Наприкінці 1930-х рр. основний масив посівів товарного ріпаку, переважно озимих сортів, сформувався у районах західної України, Полісся і Лісостепу, досягши 120–130 тис. га. Але надалі його виробництво почало скорочуватися і до кінця 1980-х рр. майже згорнулося [3]. З 1986 р. посівні площі ріпаку починають зростати. Рівень урожайності озимого ріпаку за останні п'ять років (2002–2006) становить у середньому 16,6 ц/га, а ярого – 10,2 ц/га, тобто на 6,4 ц/га менше (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка виробництва ріпаку в Україні у 2002–2006 рр.
(усі категорії господарств)**

Роки	Ріпак озимий			Ріпак ярий			Урожайність озимого ріпаку (+ -) до ярого, ц/га
	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Зібрана площа, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. т	
2002	55,42	9,0	49,93	14,64	7,5	10,94	+ 1,5
2003	5,14	7,5	3,85	48,97	9,6	47,02	- 2,1
2004	51,96	18,1	94,18	55,30	9,9	54,71	+ 8,2
2005	116,47	17,0	198,36	78,70	11,0	86,38	+ 6,0
2006	267,30	18,0	479,90	119,40	10,3	123,50	+ 7,7
<i>Всього</i>	<i>496,29</i>	<i>16,6</i>	<i>826,22</i>	<i>317,01</i>	<i>10,2</i>	<i>322,55</i>	<i>+ 6,4</i>

Джерело: за даними Держкомстату України за відповідні роки (форма 29).

За період 2004–2006 рр. середня врожайність ріпаку в Україні склала 14,8 ц/га, у тому числі у зоні Степу – 14,4, Лісостепу – 14,6, на Поліссі – 15,9 ц/га. Таким чином, більш продуктивне виробництво відмічається у районах Полісся, які краще забезпечені вологою. Середня урожайність ріпаку в 2006 р. становила 15,6 ц/га; а у розрізі зон відповідно 14,8; 15,4; 17,7 ц/га, тобто на 8,4–10,4 ц/га менше рівнів, які досягаються в Європі. Водночас, як свідчить наш аналіз бази даних результатів сільськогосподарського виробництва у 2006 р., окремі передові сільгосппідприємства, розташовані у різних агрокліматичних зонах України, при застосуванні інтенсивних технологій вирощування отримували 33–47 ц/га насіння озимого ріпаку, що порівняно з європейською урожайністю. У 2006 р. ріпак (озимий і ярий) вирощували на площі 386 тис. га. У поточному 2007 р. його посівні площі прогнозується наростити до 950 тис. га (820 тис. га озимого і 130 тис. га ярого).

Підвищений температурний режим у кінці квітня і в травні 2007 р., тривалий бездощовий період в Дніпропетровській, Одеській, Кіровоградській, Запорізькій, Херсонській, Черкаській, Вінницькій, Київській та інших областях, ґрунтова та повітряна посуха негативно вплинули на ріст і розвиток ріпаку та обмежили на 30–40% продуктивність культури. За очікуваних несприятливих агрометеорологічних умов урожай ріпаку прогнозується по Україні в межах 10–12 ц/га, а валовий збір насіння – 900–1080 тис. т.

Наразі в Україні ріпак розглядається як культура, здатна частково замінити соняшник у сівозмінах і на ринку олійних. Урожайність ріпаку і вартість товарного насіння порівнянна з соняшником, однак затрати на гектар менші. Одним із чинників підвищення загальної урожайності і валового збору олійних культур є диверсифікація і реструктуризація площ під олійними шляхом зменшення тих, які засіваються соняшником до раціональних меж 1,5–1,6 млн га (фактично у 2005 р. – 3,7 млн га) та збільшення їх під ріпаком з доведенням до 10% від площі ріллі і підвищенням його урожайності у перспективі до 25–30 ц/га. Такий перерозподіл площ дасть змогу повернутися до раціональних сівозмін, які включають соняшник, використати позитивні якості ріпаку в сівозмінах, а також задовольнити зростаючий попит на насіння та олію ріпаку на внутрішньому і зовнішніх ринках.

Програма розвитку ріпаківництва. З метою ефективного використання цінних господарських властивостей ріпаку, об'єднання і спрямування зусиль наукових установ, організацій і господарств на вирішення цілого ряду важливих науково-практичних завдань комплексного розвитку цієї галузі, в Україні ще у 1983 р. була створена науково-дослідна станція хрестоцвітих культур (м. Івано-Франківськ), яка пізніше була реорганізована в Інститут хрестоцвітих культур. Ця установа, виконуючи державні наукові замовлення, в короткі терміни створює перші вітчизняні безеруківі і низькоглюкозинолатні сорти ріпаку, організовує виробництво їх посівного матеріалу, випробовує нові технології вирощування ріпаку. На початку 1980-х рр. у світі і, зокрема, в Європі такі сорти також були створені і широко розповсюджені у виробництві. Високі якісні показники вітчизняного посівного матеріалу і товарного насіння дозволили товаровиробникам реалізовувати насіння за вигідними цінами на внутрішньому ринку та за кордон, а вдосконалення технологій переро-

бки насіння на олієпереробних підприємствах — використовувати ріпакову олію на харчові і технічні цілі.

Ще у радянський період прогнозування розвитку ріпаківництва в Україні, організаційне і науково-методичне забезпечення розвитку галузі здійснювалось через розробку і прийняття ряду науково-виробничих програм. Проте їх виконання часто не було належним чином організовано і не підкріплювалось фінансуванням. Водночас у сучасних умовах ріпаку як важливій сільськогосподарській культурі, найурожайнішій серед олійних хрестоцвітих, має приділятися належна увага.

Міністерство аграрної політики України запропонувало нову галузеву програму розвитку ріпаківництва в Україні на період 2005–2010 рр. Вона спрямована на розширення вирощування ріпаку шляхом наукового супроводу галузі, забезпечення координації діяльності державних органів, фінансування важливих науково-прикладних розробок і організації відповідного контролю за їх виконанням. Програма визначає першочергові завдання з виробництва ріпаку, його матеріально-технічного забезпечення, накреслює перспективи виведення його на світовий рівень. Вона має стати методично-консультативним документом з основних питань організації вирощування і використання ріпаку в Україні для фахівців державних органів при розробці урядових документів, необхідних для здійснення цілеспрямованого керівництва цією галуззю.

Програма передбачає досить високі темпи подальшого розвитку ріпаківництва: доведення посівної площі у 2010 р. до 1,4 млн га, збільшення виробництва товарного насіння ріпаку понад 3,0 млн т на основі підвищення урожайності при оптимізації затрат виробництва і забезпеченні високих якісних показників насіння. За рахунок ефективного використання ріпаківних кормів передбачається підвищення продуктивності тваринництва і птахівництва. Програма також спрямована на посилення енергетичної безпеки України шляхом формування вітчизняного сегменту виробництва ріпакового біодизелю.

З метою сприяння виконанню Програми розвитку ріпаківництва, посилення її реалістичності, нами було проведено аналіз регіональних даних щодо обсягів і фактичного економічного стану виробництва ріпаку, а також зроблено експертну оцінку потенціалу розвитку галузі. Це дало можливість обґрунтувати більш реальні, на наш погляд, загальні прогнозні показники розвитку ріпаківництва на трирічний період 2008–2010 рр.: посівні площі відповідно 1100, 1250, 1400 тис. га, рівні урожайності — 18,0, 20,0 і 21,5 ц/га, валові

збори – 1984, 2483 і 3011 тис. т. У регіональному розрізі добрі передумови для розширення посівних площ озимого і ярого ріпаку мають господарства Вінницької, Волинської, Житомирської, Івано-Франківської, Київської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької областей, АР Крим, ярого ріпаку – Кіровоградської, Полтавської, Чернівецької, Сумської та більшості південних областей, де ріпак повинен частково замінити соняшник. У розрізі адміністративних областей основні прогностичні показники розвитку ріпаківництва в Україні на 2007–2010 рр. наведені у табл. 2.

Вирішальною умовою підвищення і стабілізації щорічної урожайності ріпаку на 1,5–2,0 ц/га є впровадження інтенсивних технологій вирощування з елементами енергозбереження за умови дотримання всіх агротехнічних прийомів у поєднанні з агрометеорологічними факторами. Це включає розміщення посівів по кращих попередниках, використання для посіву насіння і репродукції високопродуктивних безерукових та безглюкозинолатних сортів, раціональне застосування добрив, використання спеціалізованого комплексу сільгоспмашин для якісного виконання необхідних робіт в оптимальні строки, застосування інтегрованої системи хімічного захисту рослин, додержання технологічної дисципліни, впровадження прогресивних форм організації і оплати праці.

Організаційно-технологічні аспекти вирощування ріпаку. Найкращими попередниками для озимого ріпаку є люцерна, конюшина після першого укусу; добрими – рання картопля, горох, зернобобова суміш на зелену масу; задовільними – зернові культури (озимий ячмінь, ярий ячмінь, жито). Не слід сіяти ріпак після цукрових буряків, оскільки виникає небезпека поширення нематої, яка є шкідником для ріпаку.

Кращими попередниками для ярого ріпаку є чорні та зайняті пари, горох, зернові, картопля, однорічні та багаторічні трави. Як правило, ріпак повертають на поле не раніше 4–5 років.

Після рано зібраних попередників під озимий ріпак необхідно провести лушення стерні на глибину 8–10 см з одночасним боронуванням, при появі бур'янів знищити їх повторним боронуванням або культивацією, а за 3–4 тижні до сівби провести оранку на глибину 20–22 см.

Після пізніх попередників слід провести оранку з одночасним боронуванням на глибину орного шару, а для прискорення осідання

Прогноз площ посіву, урожайності та валового виробництва ріпаку в Україні
на 2007–2010 рр.

Область	Урожайність, ц/га		2007 р.			2008 р.			2009 р.			2010 р.		
	Середня 2004– 2006 рр.	Факти- чна 2006 р.	Площа посіву, тис. га	Уро- жай- ність ц/га	Валовий збір, тис. т	Площа посіву, тис. га	Уро- жай- ність ц/га	Валовий збір, тис. т	Площа посіву, тис. га	Урожай- ність, ц/га	Валовий збір, тис. т	Площа посіву, тис. га	Уро- жай- ність, ц/га	Валовий збір, тис. т
Україна	14,8	15,6	1000	16,5	1648	1100	18,0	1984	1250	20,0	2483	1400	21,5	3011
АР Крим	12,2	11,4	36	13	47	38	15,3	58	39	17	66	40	19,0	76
Вінницька	14,5	15,2	79	16	126	84	18,0	151	90	20	180	91	21,8	198
Волинська	21,0	22,5	10	23	23	20	24,4	49	26	25	65	27	26,0	70
Дніпропет- ровська	16,2	16,8	41	17	70	45	18,3	82	46	20	92	48	21,5	103
Донецька	8,0	6,0	8	13	10	15	15,2	23	16	17	27	18	19,0	34
Житомир- ська	16,5	17,6	20	18	36	28	19,4	54	40	21	84	70	22,5	158
Закарпатська	6,0	7,0	4	14	6	5	15,2	8	6	18	11	7	20,0	14
Запорізька	10,5	10,1	43	14	60	52	15,3	80	70	17	119	71	19,0	135
Івано- Франківська	13,5	14,2	10	15	15	14	17,0	24	25	20	50	35	22,0	77
Київська	12,7	16,9	50	18	90	51	19,3	98	80	21	168	81	22,5	182
Кіровоград- ська	19,9	21,0	87	21	183	88	22,2	195	89	24	214	90	25,0	225
Луганська	10,8	9,0	10	13	13	15	14,8	22	16	17	27	20	19,0	38
Львівська	15,6	18,3	18	19	34	22	20,3	45	28	22	62	65	23,5	153

Миколаївська	15,0	15,2	55	16	88	61	17,2	105	65	19	124	67	21,0	141
Одеська	13,6	14,4	111	15	167	112	16,3	183	115	18	207	117	19,5	228
Полтавська	16,0	14,4	47	17	80	50	18,2	91	55	20	110	60	21,5	129
Рівненська	20,6	21,3	20	22	44	24	23,1	55	26	24	62	35	25,5	89
Сумська	11,1	11,3	33	13	43	36	15,6	56	38	18	68	40	19,5	78
Тернопільська	14,9	15,7	44	16	70	45	17,3	78	55	20	110	60	21,5	129
Харківська	9,0	8,3	14	13	18	17	15,5	26	25	17	43	40	19,5	78
Херсонська	12,0	11,5	68	13	88	71	15,3	109	75	17	128	80	18,5	148
Хмельницька	14,8	14,9	79	16	126	82	17,2	141	85	19	162	88	20,5	180
Черкаська	19,1	19,6	69	21	145	72	22,3	161	75	24	180	78	25,5	199
Чернівецька	13,3	13,9	10	15	15	13	17,0	22	20	19	38	22	21,0	46
Чернігівська	11,3	13,5	34	15	51	40	17,0	68	45	19	86	50	20,5	103

Джерело: за розрахунками автора.

грунту застосувати важкі котки. Після всіх попередників при оранці вирівнюють площі. За 3–5 днів перед сівбою необхідно провести передпосівний обробіток ґрунту: культивування, боронування, додаткове вирівнювання та коткування площі. Ці операції найкраще провести комбінованими ґрунтообробними агрегатами. Передпосівний обробіток треба провести тільки впоперек запланованого напрямку сівби або по діагоналі.

Система основного обробітку ґрунту під ярий ріпак аналогічна тій, яку застосовують у конкретній ґрунтово-кліматичній зоні під ранні ярі культури. Осимий ріпак чутливий до внесення органічних і мінеральних добрив. Під оранку необхідно внести певне мінеральне добриво дозою N 30–45 P 45–60 K 45. Органічні добрива краще вносити під попередню культуру в дозі 35–40 т/га. Під час сівби необхідно внести 10–15 кг/га азоту, фосфору і калію. Навесні треба провести перше підживлення азотом (N 40–60), а на початку бутонізації – друге дозою N 25.

Під ярий ріпак гній (20–30 т/га) краще внести під попередню культуру. Під оранку необхідно внести фосфорні і калійні добрива по 40–60 кг д.р. на 1 га, азотні 60–90 кг/га а навесні під культивування азотні 60–90 кг/га.

Для озимого ріпаку мають вирішальне значення строки сівби. Надранні посіви з осені переростають і замість прикореневої розетки утворюється стебло, через що у зимовий період рослини пошкоджуються морозами або випрівають. Оптимальні строки сівби ріпаку для кожної зони настають приблизно за 20 днів до оптимальних строків сівби озимої пшениці у регіоні. Затримка з сівбою на 5–10 днів проти оптимальних строків знижує рівень зимостійкості ріпаку на 10–30%, а при значному запізненні з сівбою – на 30–50; частими є випадки повної загибелі посівів. Як надранні, так і пізні посіви озимого ріпаку зменшують його стійкість до шкідників і хвороб [4]. Добре загартовані з осені рослини витримують зниження температури на глибині 1,5–2 см до мінус 12–14°C. При сніговому покриві 5–6 см завтовшки і більше озимий ріпак витримує морози до 23–25°C.

Ярий ріпак висівають рано, одночасно із сівбою ярих колосових культур. Сівбу проводять звичайним рядковим і широкорядним способами. Норма висіву насіння при широкорядній сівбі – 6–8 кг/га, при звичайній рядковій – 9–12 кг/га, глибина загортання насіння – 3–5 см. Після сівби поле слід закотувати кільчастими

котками. На широкорядних посівах необхідно провести одну-дві міжрядні культивації.

Для впровадження у сільськогосподарське виробництво України на 2006 рік до державного Реєстру сортів рослин включено 32 сорти озимого ріпаку і 28 – ярого (табл. 3).

Таблиця 3

**Сорти ріпаку, районовані в Україні
на 2002–2006 рр.**

Оригіатор	Адреса	Сорт /рік реєстрації	
		озимий	ярий
Національні			
Вінницька державна сільськогосподарська дослідна станція УААН	Вул. Мічуріна, 1, с. Агрономічне, Вінницький р-н, Вінницька обл., 23227	Антарія/2006 Ранок Поділля/2002 Чорний велетень/2002	Аіра/2005 Марія/2003 Оксамит/2003
ТОВ "Аграрний науково-дослідний інститут"	Вул. С.Бендери, 62, м. Івано-Франківськ, Україна, 76014	Горянський/2003	Фаворит/2003
Науково-виробнича фірма "Геліо"	Вул. К.Маркса, 40, м. Вінниця, 21034	Геліо/2005	
Івано-Франківський інститут агропромислового виробництва УААН	Вул. Розумовського, 9-а, м. Івано-Франківськ, 76028, тел. 0342-52-25-50	Дембо/2005	
Національний аграрний університет	Вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041	Ландар/2005 Надія/2003	Отма/2006 Сиріус/2006
Інститут землеробства УААН	Вул. Машинобудівельників, 3, Київська обл., Києво-Святошинський р-н, смт. Чабани, 08162, тел. 044-526-23-27	Сенатор Люкс/2006 Чемпіон України/2006	Магнат/2005
ТОВ "Всеукраїнський науковий інститут селекції (ВНІС)"	ОФ. 36, вул. Ломоносова 30/2, м. Київ, 03022 тел./факс 044-259-06-47		Айдар/2006 ВНІС 100/2004 Добробут/2004
Інститут олійних культур УААН	Вул. Весняна, 1, с. Сонячне, Запорізький р-н, Запорізька обл., 70417; тел. 0612-59-74-73		Обрій/2006

Продовження табл. 3

Оригіатор	Адреса	Сорт /рік реєстрації	
		озимий	ярий
Зарубіжні			
Норддойге Пфлан-ценцхт Ганс-Георг Лембке КГ	24362, Хохенліті, Хользес, Німеччина	Артус/ 2006 БЕ/2006 Кронос/2006 НПЦ 9800/2005 Трабант/2006	Гайдан/2006 Кліфф/2003 Терра/2002 Сіеста/2002
Євраліс Семанс	Авеню Гастон Фое-бюс, 64231, Лескар Седекс, Франція, пр. Фредерік Шавіні, вул. Шовковична, 7-а, оф. 23, м. Київ, 01021	ЕС Астрід/2006 Еліт/2002 Елвіс/2001	
"Рапс ГБР" насінне-ве господарство	Ліндсчард, 24977, Грундхоф		Герос/2006 РГС 003/Сари/ 2006
Осева Ексімпо Пра-га с.р.о.	Бженец, 1436,69681, Бзенек, ІСО:63986175, Чеська Республіка	Оділа/2002	

Джерело: Каталог сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2006 р. – К., 2006.

Більшість районованих до 2002 р. сортів озимого ріпаку (Атлант, Алігатор, Бажаний, Волан, Валеска, Горизонт, Ксаверівський, Ліраджет, Лібса, Митницький 2, Світоч, Федорівський поліпшений) і ярого (Байкал, Клітинний 1, Калинівський, Клітинний 8, Ліколли, Отаман, Ольга, Титан, Форте), що культивуються в Україні, характеризуються високою харчовою і технічною цінністю і відзначаються підвищеною врожайністю (35–45 ц/га), високим виходом олії (43–45%) і вмістом протеїну, мають добру пристосованість до практичних умов вирощування. Це переважно двонульові безерукові та низькоглюкозинолатні сорти, олія яких придатна на харчові цілі, а макуха без обмежень може згодуватись худобі і птиці. Водночас в Україні продуктивний потенціал сортів і гібридів ріпаку використовується лише на 25%. Досліджено, що правильно підібраний сорт та високоякісне насіння збільшують урожайність на 20–25%.

При вирощуванні ріпаку на насіння особливу увагу слід звернути на захист рослин від шкідників, хвороб та бур'янів. Нехтування захисними заходами знижує врожайність на 30–60%, а інколи призводить навіть до повної втрати врожаю (табл. 4).

Таблиця 4

**Основні організаційно-технологічні фактори,
що визначають урожайність озимого ріпаку**

Підвищення врожаю, 30–40 ц/га	Втрати врожаю, %
Якісний і своєчасний обробіток ґрунту (основний – за 3–4 тижні до сівби)	Неякісний або несвоєчасний обробіток ґрунту (17–30%)
Оптимальні строки сівби	Пізні строки сівби (25–100%)
Оптимальна густина рослин (90–100 шт/м ² на час сходів)	Загущені посіви (12–15%)
Чистота посівів (агротехнічні і хімічні заходи боротьби з бур'янами)	Забур'яненість посівів (25–40%)
Строки, способи і якість збирання, мінімальні втрати	Неякісне збирання (30–50%)
Ефективна система боротьби зі шкідниками і хворобами	Пошкодження шкідниками і хворобами (18–100%)
Застосування достатньої кількості добрив (N=90–120, P=40–80, K=120–180)	Нестача добрив (20–35%)

Джерело: Гайдаш В.Д., Климчик М.М., Макар М.М. та ін. Ріпак. – Ів.-Франківськ: Сіверсія, 1998.

На початкових етапах вегетації рослин бур'яни можуть завдати суттєвої шкоди урожаю. З огляду на це підвищується агротехнічна роль основного обробітку ґрунту в боротьбі з переважно багаторічними бур'янами та гербіцидів – з однорічними бур'янами. Слід враховувати також таку специфічну особливість ріпаку, як можливість самої культури пригнічувати бур'яни у другій половині вегетації.

Найбільш небезпечними шкідниками ріпаку є ріпакова та хрестоцвіта блішки, ріпаковий пильщик та квіткоїд, прихованохоботники, капустана попелиця, ріпаковий білан, слимаки, весняна капустана муха. Поширеними хворобами ріпаку є альтернаріоз, пероноспороз, борошниста роса, чорна ніжка, бактеріоз коренів. Зустрічаються вогнища й інших хвороб (біла та сіра гнилі, фомоз, церкоспоріоз тощо).

Заходи із захисту посівів від шкідників і хвороб слід проводити на основі даних фітосанітарного контролю. Вирішальну роль у системі захисту необхідно відводити агротехнічним заходам, а також хімічним та біологічним заходам боротьби зі шкочинними організмами.

Збирання урожаю ріпаку проводять роздільним способом (скошування у валки, обмолот) або прямим комбайнуванням. Насіння необхідно негайно очистити, просушити у потоці із збиран-

ням на зерноочисних машинах. На тривале зберігання його засипають при вологості не більше 8%.

Аспекти економічної ефективності вирощування ріпаку. Як свідчить досвід, ріпак є ринково привабливою культурою, на яку постійно росте попит. У 2006 р. ріпак виявив вищу економічну ефективність порівняно з соняшником як в ціновому (вартість однієї тонни експортної партії соняшнику на Аграрній біржі складала 1368,3 грн, ріпаку – 1565,5 грн), так і в технологічному плані (урожайність ріпаку на 2 ц/га була вищою). Для України стратегічне завдання – зробити ріпак джерелом підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, збільшити обігові кошти і прибутки виробників шляхом оптимізації каналів реалізації ріпаку і продуктів його переробки. Для виконання цього завдання необхідно сприяти:

- розширенню поінформованості товаровиробників шляхом розробки практичних рекомендацій, проведення тематичних семінарів для обміну досвідом щодо оптимальних технологій вирощування ріпаку, розрахованих на отримання максимального запрограмованого урожаю;
- здешевленню матеріальних ресурсів на вирощування ріпаку шляхом укладання прямих довгострокових контрактів з потенційними постачальниками ресурсів;
- формуванню мобільних механізованих загонів, які можуть оперативнo з високою продуктивністю виконувати сільськогосподарські роботи для груп товаровиробників, об'єднаних в агрокооперативи;
- пошуку найбільш вигідних і конкурентних способів переробки та реалізації насіння ріпаку і продуктів його переробки.

З метою економічного стимулювання виробництва високоякісного сортового і товарного насіння необхідне проведення ряду заходів, а саме: першочергове спрямування інвестицій в галузь; надання урядових гарантій під інвестиційні проекти, пов'язані з ріпаківництвом; надання митних пільг в перші роки реалізації програми з метою забезпечення фінансового поштовху для розвитку цієї галузі.

В Україні наразі урожайність озимого ріпаку становить всього 30% від потенційної урожайності і приблизно 40% – від середньоєвропейської, для ярого ріпаку ці цифри становлять відповідно 20–25 та 25–35%. Основний фактор низької урожайності – недотримання комплексу елементів технології вирощування, що обумовлю-

ється незадовільним матеріально-технічним забезпеченням виробників. Це обмежує розширення площ посівів і обсягів виробництва ріпаку. Водночас посіви ріпаку є добрим і гарантованим попередником для озимої пшениці, що підвищує її врожайність на 5–10 ц/га, (рівноцінно додатковому прибутку 386–773 грн/га) [5]. Досліджено також, що ріпак відновлює родючість ґрунту, оскільки його кореневі рештки після мінералізації залишають у ґрунті 60–65 кг/га азоту, 32–36 кг/га фосфорної кислоти, 55–60 кг/га калію (рівноцінно прибутку 150–160 грн/га) [6].

При нинішній урожайності не можна впевнено говорити про економічну доцільність комерційного вирощування насіння ріпаку і виробництва біодизелю з нього. Розрахунки показують, що лише при підвищенні урожайності до 25–30 ц/га ріпак стане високорентабельним і матиме хороші перспективи в Україні (табл. 5).

Таблиця 5

Виробничі затрати і економічні показники вирощування ріпаку, 2005 р.

Види затрат	Озимий ріпак, урожайність 30 ц/га			Ярий ріпак, урожайність 20 ц/га		
	Кількість	Вартість, грн	%	Кількість	Вартість, грн	%
Оплата праці	-	100	5,5	-	100	5,9
Насіння + протруйник	5 кг	100	5,5	5 кг	100	5,9
Мінеральні добрива	5 ц	490	27,4	5 ц	320	18,9
Засоби захисту та мікродобрива	-	150	8,3	-	297	17,5
Паливно-мастильні матеріали	-	205	11,3	-	205	12,1
у тому числі:						
дизпаливо	70 л	170	-	70 л	170	-
мастила	10 л	35	-	10 л	35	-
Електроенергія	-	28	1,5	-	28	1,7
Амортизаційні витрати	-	210	11,7	-	200	11,8
Сушка та очистка	-	40	2,2	-	40	2,4
Транспортні витрати	-	87	4,8	-	70	4,1
Орендна плата	-	150	8,5	-	150	8,9
Фіксований податок	-	20	1,1	-	20	1,2
Непередбачені витрати	-	220	12,2	-	160	9,6
Всього витрат, грн. га		1800	100	-	1690	100
Ціна реалізації одного центнера	-	120	-	-	120	-
Виручка від реалізації	-	3600	-	-	2400	-
Чистий дохід, грн	1800	-	-	710	-	-
Собівартість 1 цнт, грн	60	-	-	84,5	-	-
Рентабельність, %	-	100	-	-	42	-

Джерело: Галузева Програма Мінагрополітики України "Розвиток ріпаківництва в Україні на 2005–2010 роки".

Підвищення ефективності вирощування ріпаку можливе при дотриманні і застосуванні інтенсивних і раціональних технологій його вирощування, створенні спеціалізованих насінних і товарних господарств, залученні необхідних фінансових та матеріальних ресурсів, створенні оптового ринку, формуванні цін на ріпакову продукцію.

З метою розвитку ефективного ріпаківництва доцільно щорічно проводити всебічний економічний аналіз стану галузі в цілому, а також її економіко-технологічних складових. Необхідно сприяти впровадженню як вітчизняних, так і зарубіжних наукових досягнень у галузі ріпаківництва, шляхом організації навчання керівників і спеціалістів господарств, комерційних фірм, усіх зацікавлених організацій.

Виробництво біодизелю. Загалом у світі виробництво і використання альтернативних біопалив, що виробляються з відновлюваної сільськогосподарської сировини зростає високими темпами. За прогнозом, зробленим на конференції міністрів транспорту і екології ЄС (Відень, 1997 р.), у 2010 р. споживання відновлювальних видів палив досягне 0,344 млрд т (тобто 8,4% від загальних обсягів палив) а в 2050 р. – 3,994 млрд т (79%), таким чином, наступні 50 років споживання відновлювальної енергії збільшиться в 10 разів.

Згідно з останніми директивами Європейського Союзу, частка використання біологічного та інших видів палива, що виробляються з відновлювальних ресурсів, у структурі енергоспоживання країн – членів ЄС становитиме до кінця 2010 р. 5,75%. У країнах Євросоюзу біопаливо використовується як у чистому вигляді, так і в суміші зі звичайним бензином чи дизпаливом. Найпоширенішим видом дизельного біопалива є метиловий ефір олії ріпаку. Для стимулювання його виробництва у більшості європейських країн застосовують податкові пільги, у тому числі нульову ставку акцизного збору для дизельного біопалива у чистому вигляді і знижену ставку для його сумішевих видів.

Враховуючи зазначене, Україна, яка задекларувала наміри співпрацювати з країнами Євросоюзу, повинна виробляти і споживати у 2010 р. не менш як 520 тис. тонн біопалив. найближчій перспективі Вважається, що в найближчій перспективі частка біопалива в загальних витратах пального в країні досягне 10% з подальшим нарощуванням потужностей [7].

Зменшення залежності від імпорту енергоносіїв у багатьох розвинених країнах розглядається як стратегічне питання національної енергетичної безпеки. Україна є енергодефіцитною країною, щорічно вона споживає біля 200 млн т умовних одиниць паливно-енергетичних ресурсів, покриваючи свої потреби в енергоспоживанні лише приблизно на 53 % (імпортується 75% необхідних обсягів природного газу та 85% сирової нафти і нафтопродуктів). З урахуванням цих показників рівень енергетичної безпеки України значно нижчий ніж відповідні рівні США і країн Євросоюзу.

З метою підвищення рівня енергетичної та екологічної безпеки України, зменшення залежності економіки від імпорту нафтопродуктів, забезпечення аграрного сектору і транспорту дизельним біопаливом Кабінет Міністрів України у грудні 2006 р. затвердив Програму розвитку виробництва дизельного біопалива на період 2007–2010 рр. (Постанова від 22.12.2006 р. № 1774).

Орієнтовний обсяг фінансування Програми – 8 млрд 904,9 млн грн, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 69,7 млн грн. Таке співвідношення, коли частка державного фінансування становить менше 1%, звичайно викликає певні сумніви у можливостях державного впливу на реалізацію Програми. Згідно з документом, передбачається інтенсифікація вирощування ріпаку зокрема за рахунок створення регіональних зон концентрованого вирощування площею від 50–70 тис. га. При цьому до 2010 р. прогнозується збільшення площ посіву ріпаку в Україні до 10% загальної площі ріллі, що забезпечить щорічні обсяги виробництва ріпаку близько 7,5 млн т (табл. 6). Відведення до 10% ріллі в Україні під посіви ріпаку і переробка 75% вирощеного урожаю на дизельне біопаливо дасть змогу розв'язати проблему стабільного постачання енергоресурсів аграрному секторові економіки на основі використання власних відновлювальних ресурсів біомаси.

Програма передбачає також амбітну ціль спорудження до 2010 р. принаймні 20 біопаливних заводів різної індивідуальної потужності (від 5 до 100 тис. т біопалива на рік) з тим, щоб вийти на сумарну потужність не менше 623 тис. т біопалива. При цьому, за розрахунками уряду, загальний обсяг витрат на будівництво одного біопаливного заводу потужністю 100 тис. т, елеваторних установок загальною ємністю 350 тис. т, створення агротехнічних комплексів для вирощування ріпаку на площі 100 тис. га становить близько 170 млн євро. Для створення зон концентрованого вирощування ріпаку та будівництва заводів з виробництва дизельного біопалива залуча-

тимуться інноваційні кошти, кошти вітчизняних та іноземних інвесторів, а також кошти підприємств агропромислового комплексу.

Таблиця 6

**Прогнозні обсяги виробництва і використання біодизельного палива
у сільському господарстві**

Показник	2007	2008	2009	2010
Обсяги виробництва насіння ріпаку, тис. т	2174	3600	6600	7500
Використання насіння ріпаку для виробництва метилового ефіру ріпакової олії (МЕРО), тис. т	-	300	900	1890
% від загального обсягу	-	8	14	25
Обсяги виробництва МЕРО, тис. т	-	100	300	623
Технологічна потреба у мінеральному дизпаливі для проведення сільськогосподарських робіт, тис. т	1870	1870	1870	1870
Частка МЕРО у забезпеченні потреби у дизпаливі для проведення сільськогосподарських робіт, %	-	5	16	33

Джерело: Програма розвитку виробництва дизельного біопалива (затверджена Постановою КМ України від 22.12.2006 р. № 1774).

Програма передбачає поетапне її виконання. На першому етапі (2007–2008 рр.) має бути сформована сировинна, технічна і технологічна база виробництва дизельного біопалива, а також розроблені основні нормативні документи з питань його виробництва і використання. На другому етапі (2008–2010 рр.) планується реалізувати пріоритетні інноваційні проекти будівництва заводів з виробництва дизельного біопалива у зонах концентрованого вирощування ріпаку [8].

Згідно з рядом офіційних заяв, зарубіжні фірми пропонують будівництво в Україні досить великих заводів для виробництва біодизелю потужністю 50–100 тис. т на рік (для чого потрібно переробляти близько 300 тис. т насіння ріпаку). Вартість такого заводу звичайно становить більше 100 млн грн. Враховуючи прогнози щодо експортних цін на ріпак, які матимуть стійку тенденцію до утримання на високому рівні, (близько 18400 грн за тону), вартість виробництва одного літра біодизелю разом з амортизаційними відрахуваннями складатиме приблизно 5 грн, що значно вище цін на традиційне дизпаливо. Крім того, для крупномасштабного заводу потрібно буде завозити ріпакове насіння з декількох областей, тобто з відстаней 150 і більше кілометрів, що значно впливатиме на собівартість продукту. Також виникатимуть проблеми ефективного збу-

ту ріпакової макухи. Враховуючи зазначене, можна очікувати, що затрати на виробництво біодизелю на великих заводах в Україні будуть досить значними, тобто без державного дотування ціни на біопаливо будуть високими і не вигідними для споживачів [9].

Наразі в Україні не існує жодного заводу європейського рівня з виробництва біопалива. Несформованість сировинної бази і відсутність гарантій щодо стабільних поставок сировини вочевидь блокує розробку проектів будівництва таких заводів, зокрема за участю іноземних корпорацій. Так, компанія Shell після вивчення перспектив інвестування у виробництво біопалива в Україні дійшла висновку: промислове виробництво біопалива в Україні перебуває на початковій стадії розвитку, що не відповідає вимогам ЄС стосовно використання палива з відновлювальних джерел. Причиною негативного ставлення іноземних інвесторів до цього питання безперечно є декларативний характер багатьох наших програм. Так, п'ять років тому в Україні була прийнята державна Програма "Етанол", аналогічна до програми виробництва біодизелю. Водночас і до сьогодні змішаних з біоетанолом бензинів в Україні немає, хоча українські заводи випускають щороку до 20 тис. т біоетанолу для потреб нафтопереробних заводів. Останні не мають комерційних стимулів для добровільного застосування домішок до палива, оскільки втрачають при цьому свою ринкову частку і відносно дешеві "нафтодолари". Тому для державних органів актуальним є формування механізмів кооперації і взаємодії з комерційним бізнесом, які могли б стимулювати участь нафтопереробників у виробництві і використанні біодизелю.

Сподівання на будівництво двадцяти біопаливних заводів в Україні на основі широкого залучення для цього іноземного капіталу також видається мало ймовірним. У Європейських країнах за останні роки таких заводів побудовано вже достатньо, причому, їх потужності задіяні приблизно на дві третини, одним з чинників чого є брак сировини. Мало ймовірно, що конкуренція з боку українських виробників за сировину і на ринку готового біодизелю відповідає їх інтересам. То ж марно сподіватися на європейські інвестиції у будівництво заводів [10].

Будівництво в Україні невеликих заводів з виробництва біодизелю потужністю 5–7 тис. т щорічно має, на наш погляд, кращі економічні перспективи. Основна перевага таких заводів – можливість комплектації обладнанням вітчизняного виробництва, вартість якого на порядок нижча від зарубіжного. Такий завод спроможний

забезпечувати потреби кооперативів сільгоспвиробників одного-трьох районів адміністративної області. Вартість одного літра біодизелю прогнозується в межах 3,2–3,9 грн.

Наразі у ряді областей України в сільських господарствах набувають поширення дрібні установки та міні-заводи з виробництва біодизелю для власних потреб продуктивністю 100–300 т за рік. Собівартість виробництва біопалива на них становить близько 3 грн/л. В окремих господарствах почали з'являтися установки, що поставляються в основному з Польщі і Чехії, які дозволяють одержувати на добу 200–400 л біодизелю. Проте в цих застарілих установках відсутнє очищення від води, метанолу, мила, що робить біодизель отруйним і невідповідним будь-яким стандартам.

На сьогодні в Україні уже існує досить широкий спектр ініціатив з організації виробництва біодизелю. Так, Тернопільська фірма "Юко" та колектив Мишковецького комбікормового заводу запустили в дію першу в західному регіоні України лінію з переробки ріпаку на біодизель продуктивністю 10 т пального на добу. Компанія "Лібер" завершила в Херсонській області будівництво заводу з виробництва біодизелю потужністю 10 тис. т продукції на рік для фермерських господарств. На Чернівецькому емаль-заводі "Карпати" в січні 2007 р. відбулася презентація установки з виробництва біодизелю, яка дає змогу з ріпакової або соєвої олії виробляти 50 л пального за годину. В Апостолівському районі Дніпропетровської області розпочато будівництво установки з переробки ріпаку на дизельне паливо, яка вироблятиме 50 т біодизелю на добу. На Харківщині (Шевченківський і Лозовський райони), в Вінницькій області (Вінницький, Тульчинський, Хмельницький райони), Житомирській, Сумській та інших областях планується будівництво заводів з виробництва біопального з ріпаку. Цей досить широкий регіональний досвід організації виробництва біодизелю вочевидь потребує серйозного аналізу і узагальнення з тим, щоб об'єктивно виявити і оцінити позитивні моменти і зробити їх надбанням широкого загалу. Загальний соціально-економічний ефект виконання Програми виробництва дизельного біопалива визначатиметься підвищенням рівня енергетичної безпеки країни, зокрема за рахунок більш стабільного постачання аграрному секторові енергоресурсів, вироблених з власних відновлювальних джерел, що сприятиме зменшенню залежності національної економіки від імпорту нафтопродуктів; поліпшенням екологічної ситуації; зменшенням викидів вуглекислого газу; збільшенням експортного потенціалу України; забезпеченням

сталого розвитку сільських населених пунктів; підвищенням рівня зайнятості населення. Будівництво 23 біопаливних заводів дасть змогу створити близько 4,8 тис. нових робочих місць, а також за рахунок мультиплікаційного ефекту гарантує забезпечення роботою понад 24,4 тис. працівників у галузях, пов'язаних з вирощуванням, переробкою, зберіганням і транспортуванням рослинної сировини.

Виконання Програми у повному обсязі дасть змогу довести виробництво дизельного біопалива до 623 тис. т на рік, що сприятиме зменшенню імпорту нафти на 1,88 млн т і відповідно скороченню витрат фінансових ресурсів (приблизно 40,4 млрд грн з розрахунку орієнтовної ціни нафти 2100–2400 грн за одну тонну). При цьому додаткові надходження до державного бюджету від сплати податку на додану вартість за реалізацію 623 тис. т дизельного біопалива, а також інших податків до державного і місцевих бюджетів, становитимуть близько 0,53 млрд грн, виходячи з орієнтовної ціни дизельного біопалива 3250–3950 грн за одну тонну.

Проблеми виробництва дизельного біопалива. Для виконання програми розвитку виробництва дизельного біопалива необхідно побудувати до 2010 р. не менше як 20 заводів продуктивністю від 5 тис. до 100 тис. т і загальною потужністю не менше як 623 тис. т біопалива.

Реалії є такими.

На сьогодні бум будівництва біодизельних заводів широко декларується, тоді як реальних інвестиційних пропозицій немає, що свідчить про відсутність інтересу бізнесу до виробництва біодизелю в Україні.

Надзвичайно високими темпами зростає виробництво та експорт сировини для біодизелю (зокрема ріпаку) з України. Вітчизняні переробні підприємства в 2006 р. не встигли закупити вирощений в Україні ріпак, практично весь урожай був експортований. Із зібраних понад 600 тис. т ріпаку на внутрішньому ринку України залишилося не більше 100 тис. т.

На початок 2007 р. світова ціна на ріпак була 360 дол./т. Експорт обумовлюється високою світовою ціною і стабільним попитом на цю культуру на світовому ринку, особливо в Німеччині й Австрії. Таким чином, за даних умов реалізація державної програми "Біодизель" є практично неможливою, оскільки вся сировина для виробництва біодизелю експортується з України, і через висо-

кі ціни на ріпак в країні виробництво дизельного біопалива є нерентабельним.

Висновки та пропозиції. Стабілізація виробництва ріпаку в Україні можлива лише за умов суттєвого підвищення культури землеробства, застосування інтенсивних технологій вирощування та якісного посівного матеріалу районуваних сортів і гібридів. Зараз в Україні продуктивний потенціал сортів і гібридів ріпаку використовується приблизно на 25%.

Масштабне промислове виробництво біодизелю з ріпакової олії в Україні можливе лише за умови його гарантованого сировинного забезпечення, що передбачає як розширення посівних площ, так і досягнення стабільно високої урожайності ріпаку.

Збільшення площ посівів ріпаку до 10% від загальної площі ріллі за врожайності 25 ц/га і переробка 75% отриманого врожаю на біодизель дозволить вирішити проблему стабільного постачання енергоресурсами аграрного сектору економіки за рахунок власних відновлюваних джерел та зменшення залежності національної економіки від імпорту нафтопродуктів.

Виконання галузевої програми "Розвиток ріпаківництва в Україні на 2005–2010 рр." може ускладнюватись такими причинами:

- низьким рівнем врожайності ріпаку (14,6–15,6 ц/га). Досвід Західної Європи показує, що економічно доцільно вирощувати ріпак як сировину для біопалива при урожайності близько 30 ц/га, що дає змогу отримувати 1 т біодизелю у розрахунку на гектар. В умовах низькотехнологічного вітчизняного сільгоспвиробництва підтримувати такий рівень складно;
- високим рівнем цін на районувани сорти насіння ріпаку, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, сучасну техніку. Це обмежує можливості виробників щодо впровадження у виробництво інтенсивних технологій вирощування;
- виробництво ріпаку в Україні до сьогодні має певні обмеження щодо сортових характеристик. Наразі ще не створено достатньо зимостійких сортів озимого ріпаку, і його посіви періодично вимерзають на значних площах. Водночас сорти ярого ріпаку за врожайністю помітно поступаються озимому;
- не проводиться компенсація збитків виробникам, коли в суворі зими озимий ріпак вимерзає;
- дотації держави для вирощування ріпаку є недостатніми;

• через значну географічну розкиданість виробників ріпаку трейдерам дуже складно сформувати експортні партії. Згідно з багатьма експертними оцінками, потенціал України з експорту олійних культур та продуктів їх переробки в повній мірі не задіяний з таких причин:

- відсутності обігових коштів у господарствах;
- фізичного і морального старіння обладнання переробної промисловості;
- особливо великих втрат під час збирання урожаю насіння ріпаку (близько 5 ц/га) не пристосованими для цього вітчизняними комбайнами;
- втрат під час зберігання на підприємствах до 7%, на елеваторах до 14% (в Європі відповідно – 1 і 7%), що вимагає інвестицій в сушарки, криті токи, нові елеватори;
- високої торговельної маржі по олійних культурах, що досягає в Україні 25% (проти 5% в Європі).

Для виконання Програм розвитку ріпаківництва і виробництва дизельного біопалива в Україні доцільно прискорити реалізацію низки заходів щодо:

- забезпечення сільгоспвиробників високопродуктивним насіннєвим матеріалом зимостійких сортів і гібридів ріпаку на основі розвитку власної насіннєвої бази;
- запровадження системи страхового захисту виробництва насіння ріпаку;
- створення сировинної бази для виробництва біодизелю та технічної – для вирощування, збирання, зберігання і переробки ріпаку;
- підвищення технологічної культури виробництва, розроблення інтенсивних технологій вирощування ріпаку, адаптованих до зональних особливостей, що гарантує вихід на економічно доцільну врожайність;
- розроблення економічно обгрунтованої, підкріпленої бюджетним фінансуванням державної програми з підтримки виробництва ріпаку і економічне стимулювання виробництва і споживання біодизелю ;
- розроблення законодавчо-нормативної бази з питань виробництва і використання дизельного біопалива, складовою якої мають стати відповідні державні стандарти;

- впровадження у виробництво науково-практичних розробок з технології вирощування, насінництва, переробки насіння, використання продукції ріпаку у галузях тваринництва;
- проведення фундаментальних наукових досліджень з розвитку виробництва дизельного біопалива;
- стимулювання інвестиційної діяльності у виробництво дизельного біопалива і забезпечення його сировиною;
- створення зон для концентрованого вирощування ріпаку та будівництво заводів з виробництва дизельного біопалива;
- виконання дослідних робіт та експлуатаційних випробувань біодизельного пального;
- виконання комплексних пілотних проектів з виробництва і використання біодизелю перед початком його масштабного виробництва;
- розроблення техніко-економічного обґрунтування територіального розміщення потужностей з виробництва біодизелю;
- моніторингу і узагальнення актуального зарубіжного досвіду сучасних технологій вирощування ріпаку і використання біопалива для сільгоспмашин і автотранспорту.

Література

1. Галузева Програма Мінагрополітики України "Розвиток ріпаківництва в Україні на 2005–2010 роки".
2. *Патиківський Ю.* Росте бензин на городі // Україна молода. – 6 березня 2007.
3. *Чопенко В.* Ріпаківний "рушій" // Дзеркало тижня. – 2004. – № 36.
4. *Гайдаш В.Д., Климчик М.М., Макар М.М. та ін.* Ріпак. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 1998.
5. Реформування сільського господарства в Україні: широке поле. За редакцією Стефана фон Крамона-Таубаделя та Людвіга Штріве. – К.: Фенікс, 1999. – С. 166.
6. *Зінченко О.І., Салатенко В.Н., Білоножко М.А.* Рослинництво. – К.: Аграрна освіта, 2001. – С. 388.
7. Постанова Президії НАН України від 28.02.2007 р. № 56 "Про цільову комплексну програму наукових досліджень НАН України "Біомаса як паливна сировина" ("Біопалива").
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2006 р. № 1774 "Про затвердження Програми розвитку виробництва дизельного біопалива".
9. *Вареник М.* Арифметика українського біодизелю // Агробізнес сьогодні. – 2007. – № 36. – С. 36.
10. *Осипенко П.* Ріпакова заковика // Агробізнес сьогодні. – 2007. – №1–2. – С. 28.